

УДК 338.46:002+343.627

РАДЗІЄВСЬКА О.Г., старший науковий співробітник
НДІ інформатики і права НАПрН України

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНИМ ІНФОРМАЦІЙНИМ ВПЛИВАМ НА ДІТЕЙ

Анотація. *Стаття присвячена аналізу сучасного стану і наукових поглядів на проблему правового регулювання протидії негативним інформаційним впливам на дітей та дослідженню пріоритетних напрямів розвитку системи правового регулювання щодо забезпечення їх інформаційної безпеки в Україні.*

Ключові слова: *інформаційна безпека дитини, загрози інформаційній безпеці, уразливість дитини в інформаційній сфері, негативні інформаційні впливи.*

Аннотация. *Статья посвящена анализу современного состояния и научных взглядов на проблему правового регулирования противодействия негативным информационным воздействиям на детей и исследованию приоритетных направлений развития системы правового регулирования по обеспечению их информационной безопасности в Украине.*

Ключевые слова: *информационная безопасность ребенка, угрозы информационной безопасности, уязвимость ребенка в информационной сфере, негативные информационные воздействия.*

Summary. *The article is devoted to the analysis of the current state and scientific views on the problem of legal regulation of counteraction to negative informational influences on children and research of priority directions of development of the legal regulation system in order to ensure their information security in Ukraine.*

Keywords: *information security of the child, threats to information security, child's vulnerability in the information sphere, negative informational influences.*

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси, що відбуваються у сучасному суспільстві, мають значний вплив на формування дитини. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій сприяє її активному інтелектуальному і духовному розвитку. Проте надто швидке їх впровадження та неконтрольований обіг інформації може становити загрозу психологічному та психофізичному здоров'ю і життю дитини. Система правового та організаційного убезпечення дитини в інформаційному просторі наразі лише формується і нездатна комплексно протидіяти інформаційним викликам та ефективно захищати дитину від небезпек в інформаційній сфері. Динамічність розвитку інформаційних викликів та загроз в сучасному світі, суб'єктивізм та відсутність єдиного бачення в оцінці небезпек а також міждисциплінарність окресленої проблеми вимагають комплексного наукового дослідження негативного впливу інформаційного середовища на свідомість дитини. Актуальним постає питання теоретичного переосмислення вказаної проблеми та пошуку найбільш ефективних шляхів протидії негативним інформаційним впливам та забезпечення інформаційної безпеки дитини.

Результати аналізу наукових публікацій. Проблемами регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері та убезпечення особи в інформаційному просторі займалися ряд українських та зарубіжних науковців, зокрема І. Арістова, О. Баранов, І. Бачило, К. Беляков, В. Брижко, В. Богущ, І. Боднар, О. Довгань, А. Качинський, А. Ковальчук, І. Корж, Б. Кормич, А. Кузьменко, А. Литвинюк, І. Манжул., А. Марущак,

М. Медвідь, О. Нестеренко, О. Олійник, В. Остроухов, В. Пилипчук, В. Петрик, А. Погребняк, Н. Савінова, Є. Скулиш, О. Соснін, О. Тихомиров, В. Фурашев, О. Юдін та інші. Окремих аспектів інформаційної безпеки дитини торкались такі вчені як О. Золотар, Г. Красноступ, О. Петрунько, О. Яременко. Проте наразі не існує комплексного дослідження проблеми протидії негативним інформаційним впливам на дітей та їх убезпечення в інформаційному просторі, з урахуванням особливостей сприйняття інформації дитиною та специфіки і механізмів дії інформаційних впливів на її свідомість. Тому науковий пошук у цьому напрямку є надзвичайно важливим та актуальним, оскільки стосується безпеки дитини та майбутнього держави.

Метою статті є аналіз законодавства з питань протидії негативним інформаційним впливам на дітей та визначення пріоритетних напрямів розвитку системи правового регулювання щодо забезпечення інформаційної безпеки дитини в Україні.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 3 Конституції України “...життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини в Україні визнаються найвищою соціальною цінністю”. Обов’язком держави є утвердження та забезпечення прав і свобод людини. Забезпечення “...інформаційної безпеки є однією з найважливіших функцій держави та справою усього Українського народу” як зазначено в ст. 17 Конституції України [1]. Згідно з положеннями Закону України “Про основи національної безпеки України” інформаційна безпека громадянина відноситься до сфери національної безпеки і є пріоритетним напрямом державної політики [2]. Іншими словами, держава гарантує кожній людині безпеку і захист при одночасному дотриманні всіх прав і свобод, у тому числі й в інформаційній сфері. Тобто держава гарантує, що система протидії загрозам в інформаційному просторі, зокрема й протидія негативним інформаційним впливам на будь-якого громадянина, у тому числі на дитину, працюватиме ефективно для реалізації однієї з найважливіших своїх функцій по забезпеченню інформаційної безпеки.

Дитина є особливим суб’єктом суспільних відносин, що відповідно до національного законодавства та міжнародного права потребує особливого захисту та піклування з боку держави та основних її інститутів. На інститути держави покладено функції забезпечення найкращих інтересів дитини, направлених на задоволення її індивідуальних потреб відповідно до віку, статі, стану здоров’я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності, а також вжиття заходів, спрямованих на забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання, розвитку та захисту її прав (ст. 1 Закону України “Про охорону дитинства”) [3].

Убезпечення дитини в інформаційному просторі при одночасному дотриманні її прав і свобод, гарантованих національним та міжнародним правом, потребує ефективного функціонування у державі системи правових й організаційних заходів. Необхідним також є врегулювання механізмів взаємодії державного та приватного секторів, які мусять діяти в окресленому правовому полі в рамках законодавчо визначеної інформаційної політики та пріоритетних напрямків розвитку нашої держави. Для створення ефективної системи протидії негативним інформаційним впливам на дітей та забезпечення їх інформаційної безпеки потрібно чітко усвідомлювати загрози, механізми їх дії на свідомість дитини та наслідки, до яких може призвести їх дія (ступінь шкоди для суб’єкта інформаційних відносин).

Діти практично не усвідомлюють ступінь загроз, які існують в сучасному інформаційному середовищі, зокрема у медійному телерадіопросторі та у соціальних мережах. Переважно, вони схильні довіряти інформації, отриманій через будь-які засоби її поширення. За даними соціологічних досліджень, до основних джерел отримання

інформації 38 % українських дітей у віці 7 – 14 років відносять телебачення, 18 % – комп’ютер (DVD, ігри тощо) і 44 % – Інтернет. На питання про те, яким джерелам для отримання знань вони надають перевагу: телебаченню, Інтернету або інформації, що подається на уроках, учні відповіли таким чином: телебачення – 38 %, Інтернет – 49 %, інформація, отримана на уроках, – 13 % [4]. Це означає, що вплив медійного продукту на дитину є надзвичайно великим. Українські науковці встановили, що “маленький” українець має змогу споглядати жорстокі сцени на телеекрані кожні 6 хвилин [5]. Доведено, що у пересічній телепередачі міститься до 6 жорстоких сцен насилля, а у прайм-тайм обсяг насильства зростає на всіх каналах кабельного та ефірного телебачення. До 60 % телепередач містять насильство, переважна більшість з яких представлена як буденна і значно “прикрашена” [6] і лише 26 % ефірного часу припадає на поточну і пізнавальну інформацію [7, с. 5]. За результатами дослідження “Телевізор і дитина”, проведеного британськими та бельгійськими вченими у 35 країнах світу, українські діти дивляться телевізор найбільше – 3,7 год. на добу [6]. А за результатами досліджень, проведених у різний час та в різних країнах, психологи стверджують про існування причинно-наслідкових зв’язків між переглядом сцен насилля і подальшою агресивною поведінкою та поглядами дитини [8, с. 193-214, 237-254.].

Медіанасилля, як вид негативного інформаційного впливу – це несиловий вплив (дія) на ментальну сферу, що може корегувати закономірність перебігу подій [9]. Він може бути як прямим, так і непрямим (опосередкованим); коротко- та довготривалим. Психологічний вплив медіанасилля, як і будь-який негативний інформаційний вплив, може проявлятися на трьох рівнях: на рівні *поведінки* (копіювання насилля) – коли перегляд сцен насилля впливає на поведінку телеглядача; на *емоційному рівні* (страх, агресія, збудженість, чи навпаки загальмованість) – коли перегляд сцен насилля викликає швидку, чи довготривалу емоційну реакцію та *когнітивному рівні* (реальний світ здається більш жорстоким, ніж є насправді) – коли перегляд сцен насилля впливає на сприйняття реального світу. Сприйняття ж продукту ЗМІ та реакція аудиторії на нього залежить від індивідуальних особливостей, психологічних факторів, факторів зовнішнього середовища та характеристик соціальних груп [8, с. 78]. Вирізняють *фізіологічну* (негативний вплив від поєднання кольорів, підбору музики, ефекту 25-го кадру) та *психологічну* (страх, розлади, негативна інформація) форми медіанасилля [10].

За даними дослідження найефективніше впливає на свідомість дитини телебачення. Поєднання картинки і звукового супроводу дає видовищність та повноту образу ілюзорного світу, чим прив’язує дитину до екрану, веде до формування потреби включатись у віртуальну реальність телебачення, яке повсякденно впливає на образи, смаки, коригує моду, формує мову, стиль і лексику [11]. Кліпова зміна кадрів викликає залежність, а образи насилля діють на дитячу психіку як сильний наркотик, від якого тяжко позбавитись. Швидка зміни кадрів призводить до дефіциту уваги у школі та синдрому гіперактивності.

Тому правомірним є припущення, що шкідливий аудіовізуальний контент може мати суттєвий негативний вплив на психофізичний стан дитини, стати причиною відхилень у її індивідуальному і суспільному становленні та розвитку, деформувати світогляд та підмінити систему цінностей дитини [12, с. 53-55].

Вплив – це дія, яку певна особа чи предмет або явище виявляє стосовно іншої особи чи предмета [13, с. 751], а інформаційний – той, що стосується інформації чи містить інформацію [14, с. 42]. Тому можемо сказати, що інформаційний вплив – це дія

інформації або за допомогою інформації, яку певна особа чи предмет або явище виявляє стосовно іншої особи чи предмета.

Якщо розглянути негативну дію інформаційного впливу з позиції інформаційної безпеки особи, представленої у Законі України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства на 2007 – 2015 роки” [15], то під негативним інформаційним впливом слід розуміти такий вплив, що може становити загрозу важливим інтересам людини, суспільства, держави.

Сучасна військова наука визначає інформаційну безпеку особи як стан захищеності “психіки та свідомості людини від небезпечних інформаційних впливів: маніпулювання, дезінформування, спонукання до девіантної поведінки” [16, с. 11].

Фахівці з інформаційно-психологічного протиборства визначають інформаційний вплив як “організоване цілеспрямоване застосування спеціальних інформаційних засобів і технологій для внесення деструктивних змін у свідомість особистості, соціальних груп чи населення (корекція поведінки), в інформаційно-технічну інфраструктуру об’єкта впливу та (чи) фізичний стан людини” [17, с. 10].

Підсумовуючи викладене та опираючись на раніше проведене власне дослідження [18], під негативним інформаційним впливом, на наш погляд, слід розуміти таку дію інформації або за допомогою інформації, з використанням спеціальних засобів і технологій, яку певна особа чи предмет або явище виявляє стосовно іншої особи чи предмета, що загрожує інформаційній безпеці особи, суспільства, держави, становить небезпеку для індивідуальної або суспільної свідомості, завдає шкоди фізичному чи психічному здоров’ю людини, або спонукає її до девіантної поведінки.

С. Янковський вважає, що в широкому розумінні у контексті теорії інформації інформаційний вплив визначається як будь-яка взаємодія між суб’єктами, у процесі якого один набуває певну субстанцію (інформацію), а інший її втрачає [19].

Тобто інформаційний вплив може становити загрозу для психофізичного здоров’я дитини, як суб’єкта інформаційних відносин, під час взаємодії з іншим суб’єктом інформаційних відносин. Суб’єктами інформаційних відносин відповідно до ст. 4 Закону України “Про інформацію” є фізичні та юридичні особи, об’єднання громадян і суб’єкти владних повноважень [20]. Взаємодія між суб’єктами інформаційних відносин може відбуватися як у симплексному, так і в дуплексному режимах. Тобто дитина, як суб’єкт інформаційних відносин, може отримувати і споживати інформацію, не маючи зворотного зв’язку (симплексний режим взаємодії в інформаційній сфері) та за можливості зворотно реагувати і впливати на джерело інформації (дуплексний режим взаємодії в інформаційній сфері). Прикладом першого режиму взаємодії є телебачення та нові медійні платформи, коли дитина є пасивним отримувачем інформації. Дуплексна взаємодія в інформаційній сфері яскраво представлена в соціальних мережах. Тут дитина не лише отримує інформацію, але й має можливість реагувати на неї, створюючи та розповсюджуючи власний контент, тим самим чинячи вплив на іншого суб’єкта інформаційних відносин. Для цих двох способів взаємодії між суб’єктами інформаційних відносин характерним є відповідний розподіл соціальних функцій. Для телебачення (симплексного режиму взаємодії) притаманні інформаційно-пізнавальна та розважальна соціальна функція, а для соціальних мереж (дуплексного режиму взаємодії) основною соціальною функцією є комунікаційно-інформаційна. Розглядаючи інформаційні відносини з позиції форми взаємодії між суб’єктами можемо стверджувати, що кожному із них будуть притаманні певні виклики та загрози, а методи протидії їм носитимуть окремий характер і потребуватимуть системи різних організаційно-правових заходів.

При симплексному споживанні інформації дитина не має можливості впливати на її джерело. Наприклад, у дитини, як і у будь-якого громадянина, що не має владних повноважень, нема й можливості змінювати інформаційне наповнення (контент) телерадіопростору України. Вона є пасивним суб'єктом інформаційних відносин і може визначатися лише у тому, споживати надану інформацію чи ні. Інша справа при дуплексному режимі інформаційної взаємодії в соціальних мережах. Тут у дитини як у суб'єкта інформаційних відносин з'являється можливість реагувати на інформацію, створювати власний контент, розповсюджувати конфіденційну інформацію про себе чи інших, намагатися чинити власний інформаційний вплив, чи не робити нічого із перерахованого, або робити це частково, чи в рамках правових та морально-етичних норм. Тому система протидії негативному впливу на дитину при різних способах інформаційної взаємодії буде різнитися.

Очевидно, що система протидії негативним інформаційним впливам на дитину з метою забезпечення її інформаційної безпеки повинна враховувати як систематизацію та класифікацію інформаційних загроз, так і відмінності у інформаційних взаємовідносинах між суб'єктами.

Наприклад, при симплексному режимі інформаційної взаємодії держава повинна взяти на себе відповідальність за забезпечення інформаційної безпеки дитини. Повинна працювати чітка система регулювання та контролю з боку держави за дотриманням законодавчо закріплених правових норм щодо створення та обігу медійного контенту та запобігання поширення матеріалів, що можуть зашкодити психофізичному здоров'ю дитини, у телерадіопросторі країни. Відповідальність за недотримання вимог чинного законодавства покладається на виробника та поширювача медійного продукту. Проте, функції держави та її інституцій також полягають у контролі за дотриманням правових норм суб'єктами інформаційних відносин.

Нині нормативно-правове регулювання у сфері убезпечення дітей від негативних впливів в інформаційному середовищі телерадіопростору України представлене переважно у контексті загальних прав і свобод дитини [1; 21; 22] та у Законі України “Про основи національної безпеки України” [2]. Ці акти, декларативно торкаються зазначеної проблеми. Утім, згідно зі статтею 52 Конституції України – “Діти рівні у своїх правах... Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом” [1]. Це положення деталізовано у п. 4 ст. 20 Закону України “Про охорону дитинства”: “Пропагування у ЗМІ культу насильства і жорстокості, розповсюдження порнографії та інформації, що зневажає людську гідність і завдає шкоди моральному благополуччю дитини” заборонено [22]. Також серед положень вітчизняних законодавчих актів, що спрямовані на убезпечення дітей від негативних інформаційних впливів є: ст. 5, 7 Закону України “Про захист суспільної моралі” [23], ст. 62 Закону України “Про телебачення і радіомовлення” [24], ст. 3 Закону України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” [25], ст. 20, п. 3 ст. 22 Закону України “Про рекламу” [26]. Але і вони носять переважно декларативний характер.

При дуплексному режимі інформаційної взаємодії багато суб'єктів суспільних відносин одночасно вступають в інформаційні відносини і мають можливість здійснювати цілий спектр дій з інформацією (створювати, передавати, приймати, трансформувати і т.д.). Тому в цьому випадку потрібна комплексна модель забезпечення інформаційної безпеки дитини.

У Законі України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства на 2007 – 2015 роки” інформаційна безпека характеризується станом захищеності “важливих інтересів людини, суспільства, держави, при якому запобігається завдання

шкоди через негативний інформаційний вплив” [15]. Виходячи із змістовної частини визначення інформаційної безпеки, що на правовому рівні надається у Законі України “Про основи національної безпеки України” [2], можемо зробити висновок, що для її забезпечення державі необхідно застосувати комплексну систему захисту у трьох основних напрямках:

- захист інформації, інформаційних ресурсів та забезпечення надійного функціонування інформаційно-комунікаційних систем, у тому числі систем критичної інфраструктури суспільства;

- забезпечення ефективної системи виявлення та протидії новітнім викликам і загрозам в інформаційному суспільстві, у тому числі й системі протидії негативним інформаційним та інформаційно-психологічним впливам на індивідуальну і колективну свідомість у суспільстві, недопущення впливу на неї через маніпулювання з інформацією;

- виховання в особи навичок та умінь убезпечувати власний інформаційний простір з метою підвищення її інформаційної безпеки та рівня інформаційної грамотності.

Такої ж думки притримується й О. Пучков, вивчаючи філософські аспекти інформаційних небезпек, притаманних сучасному суспільству [27, с. 240].

Очевидно, що усі перераховані вище пункти так чи інакше є важливими у системі протидії негативним інформаційним впливам свідомість дитини.

Вільний та безпечний доступ до інформаційних ресурсів, відсутність інформації, що може зашкодити інтелектуальному та духовному розвитку дитини, а також завдати шкоди її психологічному та психофізичному здоров'ю поряд з вмінням самої дитини ефективно шукати, аналізувати, трансформувати та використовувати інформацію разом з її теоретичними знаннями та практичними навичками убезпечувати власний інформаційний простір є основоположними умовами забезпечення її інформаційної безпеки у новому суспільстві.

За даними соціологічних опитувань, проведених ЮНЕСКО, в Україні переважна більшість дітей (96 %) не обізнані про небезпеки, які існують в соціальних мережах: 44 % дітей знаходиться в потенційній небезпеці, оскільки регулярно розміщує персональні дані, кожен п'ятий неповнолітній, а у віковій групі 15 – 17 років – до 60 %, вже опинявся в небезпечних ситуаціях, маючи безпосередній контакт зі зловмисниками і лише 25 % зізналися згодом батькам про такі зустрічі [28]. Понад 28 % опитаних дітей готові надіслати свої фотокартки незнайомцям у мережі. 17 % повідомляли інформацію про себе і свою родину незнайомцям, що свідчить про незнання елементарних правил безпечної поведінки [29, с. 10-11].

Поширення дітьми персональних даних у соціальних мережах створює передумови не лише для інформаційних загроз, але й фізичних. Захист персональних даних регламентований ст. ст. 31, 32 Конституції України [1], Законом України “Про захист персональних даних” [30], а відповідальність за порушення порядку використання персональних даних встановлена ст. 182 КК України [31]. Проте, “викладаючи” інформацію про себе, особа робить її “загальнодоступною”, тому її убезпечення від поширення є практично неможливим. Конфіденційність інформації, розміщеної у соціальних мережах, не може гарантувати її убезпечення від використання іншими особами: на веб-ресурсі лишаються “цифрові сліди”, “цифрові тіні” [32, с. 146, 147], створюється загроза використання цих відомостей у протиправних діях у майбутньому. Неконтрольоване поширення персональних даних може стати причиною залякування, погроз, шахрайства, шантажу, крадіжок особистого майна, а також маніпулювання та впливу на прийняття рішень як самої дитини, так і її рідних. Особливої небезпеки для

дитини набувають ті персональні дані, які були викладені в соціальних мережах, що контролюються та куруються спеціальними службами іншої держави, зокрема тієї, що перебуває в стані протистояння з нашою. Ці дані можуть стати інструментами інформаційного або збройного протистояння, інформаційно-психологічного протиборства і спеціальних інформаційних операцій.

Нова Стратегія Ради Європи з прав дитини (2016 – 2021 рр.) серед п’яти пріоритетних напрямків діяльності для гарантування прав дитини відповідно до викликів сьогодення визначила забезпечення прав дитини в цифровому середовищі [33]. Відповідно, з метою імплементації європейських стандартів та підходів у забезпеченні прав дитини в Україні, основні напрямки реалізації яких окреслено Стратегією Ради Європи з прав дитини, 5 квітня 2017 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 230-р було затверджено Концепцію Державної соціальної програми “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2021 року [34]. В рамках даного документу серед інших основоположних принципів забезпечення прав дитини передбачено й всебічний доступ дитини до інформації і знань, необхідних для її розвитку з використання досягнень сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, відсутність дискримінації в інформаційній сфері, захист від усіх видів насильства, у тому числі і психологічного, а також створення безпечного інформаційного простору для дітей, а саме:

- забезпечення захисту персональних даних дитини та іншої конфіденційної інформації про неї, забезпечення безпеки дітей в інформаційному просторі;
- формування політики запобігання проявам радикалізму, расизму, ксенофобії та іншим формам екстремізму у дітей в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій;
- внесення до освітніх програм для дітей віком від 7 до 14 років та програм підвищення кваліфікації вчителів питань безпеки дітей в інформаційному просторі;
- впровадження системи соціально-педагогічної роботи з батьками з питань безпеки дітей в інформаційному просторі.

В рамках розроблення Державної соціальної програми “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2021 року, що покладено на Міністерство соціальної політики разом з іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади, на наш погляд було б доречно розробити Концепцію інформаційної безпеки дитини, яка була б відповіддю на інформаційні виклики і загрози для дитини в інформаційному просторі та основою плану дій щодо реалізації її захисту в інформаційному суспільстві та забезпечення дотримання основних її прав і свобод, гарантованих національним та міжнародним правом, зокрема, ст.ст. 34, 52, 53 Конституції України [1], принципом 7 Декларації прав дитини [35], ст. 2, пп. d п. 1, п. 3 ст. 28 та ст. 17 Конвенції про права дитини [21].

Висновки.

Підсумовуючи викладене, слід зауважити, що задекларовані та законодавчо закріплені основні права і свободи дитини в інформаційному просторі, у тому числі і гарантії інформаційної безпеки, потребують розроблення нових механізмів та способів для їх реалізації. Протидія негативним інформаційним впливам на свідомість дитини стає дедалі актуальнішою проблемою у системі забезпечення її інформаційної безпеки. Розробка механізмів протидії негативному впливу інформації на дитину повинна враховувати новітні глобальні інформаційні загрози та орієнтуватись на прогресивні світові методи їх запобігання.

При розробленні плану дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2021 року пропонується розглянути наступні пропозиції:

1. Для забезпечення прав дитини в інформаційній сфері та формування ефективної системи протидії негативним інформаційним впливам на її свідомість в умовах поширення інформаційної агресії і насилля в ході розвитку національного законодавства передбачити:

– впровадження і правове закріплення шкільних освітніх програм з медіаграмотності та інформаційної безпеки, покликаних навчати дітей убезпеченню власного інформаційного простору;

– підвищення ефективності моніторингу медіаконтенту і механізмів протидії загрозам інформаційній безпеці дитини в медіапросторі та в мережі Інтернет, формування системи превентивних заходів убезпечення дитини від небезпек в інформаційному просторі, що ґрунтується на моделюванні потенційних інформаційних загроз;

– заохочення суб’єктів надання інформаційних послуг до саморегуляції та самоочищення власного медіапростору від матеріалів, що становлять загрозу моральному і психологічному здоров’ю дитини, а також стимулювання до створення в Україні інформаційного продукту, який би базувався на загальнолюдських і національних духовних, культурних та історичних цінностях;

– посилення відповідальності суб’єктів надання інформаційних послуг за розміщення матеріалів, що містять небезпечний контент (насилля, жорстокість, порнографія тощо) або інформацію маніпулятивного характеру, яка може завдати шкоди моральному чи психічному здоров’ю дитини;

– запровадження заборони на продаж в Україні аудіовізуальних відтворюючих пристроїв без вмонтованої системи “батьківського контролю”, та розроблення правових механізмів контролю;

– розроблення правових механізмів для врегулювання суспільних відносин, що виникають у соціальних мережах та Інтернет-спільнотах у контексті безпеки дитини і захисту її персональних даних, а також впорядкування суспільних відносин щодо залучення дітей до Інтернет-комерції;

– запровадження юридичної відповідальності за доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство через маніпулювання її свідомістю з використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Частина першу статті 120 Кримінального кодексу України [31] пропонується викласти у такій редакції:

Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, маніпулювання з її свідомістю через використання інформаційно-комунікаційних технологій, примусу до протиправних дій або систематичного приниження її людської гідності, – карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк;

– підвищення юридичної відповідальності за незаконне збирання, зберігання і поширення конфіденційної інформації про дитину. Для цього, у статті 182 Кримінального кодексу України [31] пропонується визнати неповнолітнього суб’єктом особливого захисту, а частину другу цієї статті викласти у такій редакції:

Ті самі дії, вчинені повторно, або щодо неповнолітнього, або якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам особи, караються арештом на строк від трьох до шести місяців або обмеженням волі на строк від трьох до п’яти років, або позбавленням волі на той самий строк;

– врегулювання механізмів обігу ігрового контенту, у тому числі в мережі Інтернет, та доступу до мережевих ігор з урахуванням вікового цензу;

– проведення віктимологічних профілактик злочинності в інформаційній сфері серед дітей різних вікових категорій;

2. У контексті розбудови в Україні орієнтованого на інтереси громадян інформаційного суспільства з метою імплементації європейських стандартів та підходів у забезпеченні прав дитини в Україні, основні напрямки реалізації яких окреслено Стратегією Ради Європи з прав дитини (2016 – 2021 рр.) розробити Державну цільову освітню програму “Освіта майбутнього” на період до 2021 року, у якій передбачити:

– створення рівних можливостей у доступі до інформації і знань для усіх дітей, незалежно від місця проживання і соціального статусу, що дозволить позбутися в Україні цифрової нерівності серед дітей та наслідків, до яких вона могла б призвести;

– підвищення рівня правосвідомості, правової та інформаційної культури у дітей шляхом імплементації у навчальний курс “Правознавство” основ інформаційного права та правових механізмів регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері;

– впровадження у навчальний процес дисципліни “Інформаційна безпека”, як окремого предмета, або його викладання у складі дисципліни “Основи життєдіяльності”;

– модернізації методик викладання курсу “Інформатика” у шкільній програмі для підвищення комп’ютерної та інформаційної грамотності дітей з урахуванням сучасних викликів і загроз в інформаційній сфері;

– облаштування бібліотек безпечним широкосмуговим з’єднанням із мережею Інтернет з метою розширення можливостей доступу дітей до національних духовних, культурних та історичних цінностей, досягнень світової культури і науки відповідно до статті 20 Закону України “Про охорону дитинства” [3];

– створення у комп’ютерних класах навчальних закладів достатньої кількості робочих місць, обладнаних сучасною технікою і програмним забезпеченням із безпечним широкосмуговим доступом до мережі Інтернет, для оволодіння новими технологіями і здобуття навичок їх практичного використання у процесі пізнання й накопичення знань;

– проведення заходів національного і патріотичного виховання молоді в контексті протидії маніпулятивним інформаційно-психологічним впливам на дітей.

3. В умовах стрімкого зростання інтенсивності інформаційних обмінів та обсягів доступної для дітей інформації, у тому числі шкідливої або небезпечної для їх морального і психічного здоров’я, запровадити практику оцінки психофізичного стану під час проведення обов’язкових медичних профілактичних оглядів учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

У зв’язку з цим пункт 5 Порядку здійснення медичного обслуговування учнів загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 08.12.09 р. № 1318 [36] викласти у такій редакції:

Під час обов’язкових медичних профілактичних оглядів лікарі оглядають учнів та проводять обстеження, роблять висновки про стан їх фізичного і психічного здоров’я, визначають групу для занять фізичною культурою, дають рекомендації щодо додаткових обстежень, лікування (за наявності показань), профілактичних щеплень, режиму, харчування та здійснення інших заходів.

4. З метою моніторингу рівня інформаційно-психологічних впливів на індивідуальну та суспільну свідомість у навчальних закладах пропонується запровадити періодичний контроль морально-психологічного стану методом опитування і тестування, з подальшим аналітичним опрацюванням результатів, що дасть можливість

виявляти потенційно можливі загрози для інформаційної безпеки дитини та прогнозувати їх системність, направленість та подальшу динаміку.

5. У зв'язку із підвищенням інформаційно-психологічного навантаження на дитину в інформаційному суспільстві пропонується переглянути статус шкільного психолога та його роль у протидії негативним інформаційним впливам на дитину у процесі забезпечення її інформаційної безпеки.

6. З урахуванням кардинального зростання ролі інформаційної складової в усіх сферах життєдіяльності людини, суспільства і держави, а також тенденцій розвитку і наявного правового поля в інформаційній сфері, підготувати нову редакцію Національної програми правової освіти населення на заміну затвердженій Указом Президента України від 18 жовтня 2001 року № 992/2001 [37]. Заходи із забезпечення виконання цієї програми у новій редакції повинні враховувати тенденції розвитку суспільства з врахуванням існуючих та потенційно можливих викликів.

Використана література

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.03 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
3. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.01 р. № 2402-III. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
4. Іванов В.Ф., Іванова Т.В. Медіакомпетентність та медіаграмотність як основні компетентності сучасного педагога // Інформаційне суспільство. – 2014. – № 20. – С. 96-99.
5. Дроздов О.Ю. Телебачення, як джерело впливу на соціальну спрямованість молоді : матеріали методологічного семінару АПН України [“Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія”], (Київ, 12 листопада 1998 р.). – К., 1998. – 485 с.
6. Потятиник Б.В. Екранна агресія : знати, щоб вберегтися. – Режим доступу : http://www.lnu.edu.ua/mediaeco/ndch/potjt_ekran_agr.htm
7. Пацлаф Р. Застывший взгляд : физиологическое воздействие телевидения на развитие детей / Р. Пацлаф. – М. : Evidentis, 2003. – 224 с.
8. Брайант Д.. Основы воздействия СМИ / Д. Брайант, С. Томпсон. – М. – К., 2004. – 424 с.
9. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Інформаційне насильство : сутнісні проблеми. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/3_ANR_2011/Philosophia/2_78843.doc.htm
10. Алдер Х. НЛП : современные психотехнологии / Х. Алдер. – СПб. : Питер, 2000. – 160 с.
11. Безрукова О.М. Аналіз впливу ЗМІ на особистість підлітків : за матеріалами VI Міжнародної науково-практичної конференції [“Наукова молодь : досягнення та перспективи”] // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. – 2010. – № 8(195). – С. 81-84. – (Педагогічні науки).
12. Савінова Н.А. Кримінально-правова політика та убезпечення інформаційного суспільства в Україні : монографія. – К. : Ред. журн. “Право України”. – Х. : Право, 2013. – 292 с.
13. Словник української мови : в 11 т. ; редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін. – (Акад. наук Укр. РСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні). – К. : Наук. думка, 1970 – 1980 pp. – Т. 1. – 1970. – 799 с.
14. Там само. – Т. 4. – 1973. – 840 с.
15. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки : Закон України від 09.01.07 р. № 537-V. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16>
16. Прибутько П.С. Інформаційні впливи : роль у суспільстві та сучасних воєнних конфліктах / П.С. Прибутько, І.Б. Лук'янець. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2007. – 252 с. – С. 11.
17. Інформаційно-психологічне протиборство (еволюція та сучасність) : монографія / [Я.М. Жарков, В.М. Петрик, М.М. Присяжнюк та ін.]. – К. : ПАТ “Віпол”, 2013. – 248 с.

18. Радзівська О.Г. Проблеми негативних інформаційних впливів на дитину в Україні в умовах збройного протистояння // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2017. – № 42. – С. 197-200. – (Серія “Право”).

19. Янковський С.Я. Концепции общей теории информации. – Режим доступу : <http://n-t.r u/t p/ng/oti.htm>

20. Про інформацію : Закон України від 02.10.92 р. № 2657-ХІІ. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

21. Про права дитини : Конвенція ООН від 20 листопада 1989 г. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

22. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.01 р. № 2402-ІІІ. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

23. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20.11.03 р. № 1296-ІV. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>

24. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21.12.93 р. № 3759-ХІІ. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>

25. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16.11.92 р. № 2782-ХІІ. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>

26. Про рекламу : Закон України від 03.07.96 р. № 270/96-ВР. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80>

27. Пучков О.О. Інформаційна безпека у контексті сьогоденних реалій : філософський аспект // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2015. – Вип. 60. – Ст. 240.

28. Чачанидзе І. ІНТЕРНЕТ: Правила безопасности. – Режим доступу : // <http://www.my-baby.info/news/view/323.html>

29. Діти в Інтернеті : як навчити безпеці у віртуальному світі : посібник для батьків / [І. Литовченко, С. Максименко, С. Болтівець та ін.]. – К. : ТОВ “Видавничий будинок “Аванпост-Прим”, 2010. – 48 с.

30. Про захист персональних даних : Закон України від 1.06.10 р. № 2297-ІV. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>

31. Кримінальний кодекс України : Закон України від 1.09.01 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page>

32. Конкурентная разведка в компьютерных сетях / [А.Г. Додонов, Д.В. Ландэ, В.В. Прищеп, В.Г. Путятин]. – К. : ИПРИ НАН Украины, 2013. – 248 с.

33. Council of Europe Strategy for the rights of the child 2016 – 2021 : Council of Europe; Strasbourg, 6 November 2015. – Режим доступу : <https://rm.coe.int/168048dee3>

34. Про схвалення Концепції Державної соціальної програми “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2021 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5.04.17 р. № 230-р. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249890555>

35. Декларація прав дитини : Декларація ООН від 20 листопада 1959 р. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_384

35. Про затвердження Порядку здійснення медичного обслуговування учнів загальноосвітніх навчальних закладах : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.12.09 р. № 1318. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1318-2009-%D0%BF>

36. Про Національну програму правової освіти населення : Указ Президента України від 18.10.01 р. № 992/2001. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>

~~~~~ * * * ~~~~~